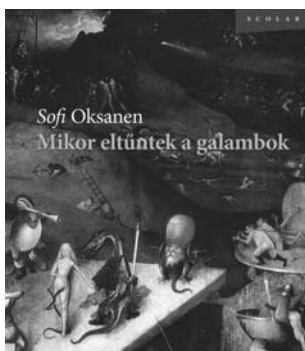

GILBERT EDIT

A szörnyeteg ágya és a történelem

SOFI OKSANEN: MIKOR ELTŰNTEK A GALAMBOK

Solar Kiadó
Budapest, 2014
352 oldal, 3450 Ft

A fiatal finn-észti író, Sofi Oksanen életművére Magyarországon Tóth Krisztina fájdalmasan önironikus laudációja irányította rá a figyelmet. A Budapesti Nemzetközi Könyvfesztivál díszvendége történelmi regényeket ír, melyekben szembenéz az észti közelmúlt eseményeivel a német és az orosz megszállókhoz való viszonyuk történeteinek át. A kollaboráció, az árulás, a kémkedés, az ellenállás, a különféle túlélési stratégiák egyéni és közösségi vetületeit ábrázoló hosszú művek mélyre hatolnak az emberi gonoszság, gyávaság és hősiesség forrásvidékének kutatásakor. Irodalmi traumaszövegek, nemzeti gyónások, vallomások ezek. Érzelmileg nehéz olvasmánnyá teszi őket az emberi poklokba történő behatolás, intellektuálisan-praktikusan pedig háttérismeretünk hiánya a kis észti nép viharos huszadik századi történelmének fordulatairól.

” A nálunk 2010-ben napvilágot látott *Tisztogatás*nál a *Mikor eltűntek a galambok* 2014-es magyar megjelenése kevésbé sikerült. Az előzőnek jobb a magyar fordítása, szerencsésebb a szerkesztése, hasznosak a lapalji jegyzetek. Az alcímek ott figyelemfelkeltő, eligazodni segítő kérdések, az évszámok és helyszínmegjelölések segítségével követhető a több idősíkon futó cselekmény. Ami tehát az új mű magyar kiadásának munkatársait illeti: elkedvetlenítő a töméntelen fordítói hiba (Thomka Beáta is jelzi: *Literatura* 2014/4, 354. o.). Nem avat be a fordító bizonyos reáliák mibenlétébe, amiket a magyar olvasó nem ismerhet. Csak egy részük szerepel a könyv végi „A REGÉNYBEN ELŐFORDULÓ KIFEJEZÉSEK (sic) és a JEGYZETEK közt (ezt is praktikusabban oldották meg az előző könyvben): 98: marokinbőr mappa, 99: trumeau, 102: beluga, 110: plasztilin, 130: paroli, 145: receruca, 148: Ausweisen, 168: ulsster, 173: Abteilung. Más, talán tájnyelvi

szóval helyettesíti a magyar köznyelvi variánst: 87: csahos, 103: csappantyú (a csap helyett), 190: „a lovak... kipegtek-kopogtak, 194: kabinet hűtő, 99: kabátruha, 289: suhanc, fehérnép, korábban: leányzó. Gyakorta ügyetlen, esetlen, nem létező szerkezetet használ: 99: „Léptei terhesek voltak”, 108: „Bármiféle név után keresgélt, melyet felismerne”, 111: „bekezdéseket, melyek alkalmatlansága a jövőnd olvasótól függött”, 130: „lelke erőteljes mozgásba sodródott”, 133: „Pulzusa vad rémületben lüktetett neki a mandzsettája alá dugott zsebkendőnek”, „Valódi kávé illata lebbent orrlyukáig”, 162: „reménytelenséget keltett ki benne a ... vonat”, „a hazatérők dali [?] csapatában”, 163: „a játszma azonban még nem volt veszve”, 166: „a kiáltások fokozódtak, és okuk máris elsétált Juudit előtt”, 167: „Juudit arcán fojtogatónak érződtek a könnyek”, „Hellmuth dolgozószobájában megtekintésre kerültek a ... táviratok”, 171: „... gyomra korgása mögött olyan égetést érzett, amelyet már jó ideje nem. Nem tudta, akarja-e, hogy megmaradjon, vagy szeretne-e tőle megszabadulni.”, 173: „várta, hogy megnyugodjon állapot”, „Úgy érezte, túl sokat próbált, minden találkozóra belekavart valami bonyodalom...”, 175: „Juudit homlokát feszítette a csípős kipufogógáz”, 177: „a köpésekre, melyeket bokájára röptetnének”, 180: „vöröslő bőrét a képzettársítástól még inkább elöntötte a ragyogás”, 204: „Felesége sarkának a dobogása a lépcsőn lelőtte a papírrepülőt”, 214: „ezek mind patriótává fordulnak”, „lába a felesége beélesítette egérfogóba ütközött”, 215: „... a Porkov elé előadandó kívánságaihoz”, 250: „Olyan meleg volt, az izzadság már kombinéját sötétítette, nemsokára ruhájára is kiterjesztette zúzóadását”, 293: „Evelin a praktikumot követően a tanyán fog dolgozni”, 295–296: „Felesége figyelmét azonnal másra kellett volna terelnie, belemenni abba, hogy az asszony mennyire elhanyagolja otthonukat, és hogyan hat ez Parts munkavégzésére, miként töri meg dolgosságát az odaégett tej szaga, mely az úton hazafelé az orráig száll”, 319: „A park nyűgét a mutogatós emberek adták”.

A regény csattanóval végződik. Rosalie gyilkosának kilétére derül fény, s ez által a látens, a regényben is sejtetve ábrázolt homoszexualitás motívuma erősödik fel. Még ha csupán tulajdonítás ez is: az áldozat, Rosalie megfigyelése a tettesről, Edgarról, hogy a férfi „beteg”, „nem normális”, amit közöl is vele, ennek köszönheti vesztét. A cselekmény folyamán Edgar szexualitásáról kevés derül ki: csak az izgalmi állapotokról, amikor valamelyik tartótisztjével találkozik (130, 173), valamint arról, hogy kevés a szerepe életében a szexnek, s az ösztönök kiélésére, mintegy ürítésére tartja alkalmasnak azt; a lágerben volt is ebben része, s megkönnyebbülést jelentett számára (202), de törli az agyából ezeket az emlékeket.

E szűkszavú közlésre akkor kerül sor, amikor felesége elborult elmeállapotának lehetséges kezeléséről elmélkedik magában. A 60-es években Juudit újra vele él, már zavarodottan. A nő a második világháború alatt szerelmes volt egy német tisztbe, ami némileg ellentétbe került hazafias énjével. E tragikus kimenetelű kapcsolat után évtizedekkel megint férjével látjuk, aki a besúgó prototípusa. Hidegvérű, szenvtelen. Nem érti az elvhűséget, csak az érvényesülés, a kézzelfogható előnyök, a pusztá érdekek nyelvét, meg is riad, amikor mást (eszméket) tapasztal maga körül. Mindig az aktuális hatalommal tart. Rendre felajánlja magát kurzusváltáskor, minthogy ismeri az előzőt, s így hasznosnak bizonyulhat a helyismerettel nem rendelkező új uraknál. Ő az örökké, gátlástalanul alkalmazkodó köpönyegforgató. Csak a praktikussági elv mozgatja, lelkiismeret-furdalást nem ismer, szívfájdalom nélkül felad, elad, elárul bárkit. A tények kiforgatásából, a helyezkedésből él, a korábbival gyökeresen ellentétes pozíció elfoglalása, ellenfényből való megvilágítása a stratégiája, hogy állva maradjon. Roland, az ellenálló unokatestvér feljegyzései és Edgarnak az azok felhasználásával készülő

anti-ellenállási műve a dokumentálás, a krónikaírás jelentőségére mutatnak rá. Parts, azaz Edgar a maga körmönfont verzióját több alapanyagból és nézőpontból kompilálja össze úgy, hogy az övé (az éppen regnáló hatalomé, a szovjeteké, akiknek készíti a politikai felhangú krónikát) győzedelmeskedjen. 128: „Roland tevékenységéből Parts már évekkorábban kiválogatta a legjobb falatokat, hogy saját tetteivé avassa őket.” A narráció úgy jelzi kívülről, ítéletét, hogy többnyire Parts elvtársként nevezi meg a szereplőt – amikor már, névváltása után, így hívják. A megnevezés kérdése igencsak izgatja a kifordított történelmet író szereplőt: a 201. oldalon sorokon át keresi a megfelelő szót feleségére a német tiszttel: *fasiszta szuka, hitlermátka, kurva, hódítómátka...* A krónikás alakítja és hozza létre a történelmet, mint tudjuk az életből és az irodalomból: az a verzió győz, amit lejegyeznek és legitimként terjesztenek. Kettős történelmet olvashatunk itt: az ellenálló Roland sztoriját, aki álneveket használ, nagy fejtörést okozva ezzel unokatestvérének, Edgarnak, akinek létérdeke ezeket dekódolnia. A tanúknak ugyanis pusztulniuk kell... (108) Roland nem nevez meg senkit, hogy ne ártson, nem rejteget fotót, a bűnöket, a rendszerhibákat örökíti meg. Hazafiként mindig a háttérben marad, nem alkuszik meg, az észet erdőben küzd a nemzeti függetlenségért a bárhonnan érkező megszállók ellen. Hősies, elvhű pozícióját csak a cselekmény végi állapotja árnyalja. A hatvanas évekre részeges nyomorult válik belőle egy tanyán, ahol felesége s lánya rejtegeti a vendégek elől. Nem jól jövedelmez ez a magatartás. Edgar az ellentéte: elvek híján csak a fennmaradás, az egyéni megkapaszkodás érdekli.

Szörnyeteg-volta az amorális alkalmazkodás mellett szexuális aberrációban is megnyilvánul: *nem vállalt* homoszexualitásában. Felesége nőként soha nem érdekelte, a háború alatt a német tiszttel való románcára sem féltékeny, csak irigykedik, hogy bekerült a belső körökbe, ahova ő nem. Partsot saját bevallása szerint leginkább az zavarja, amikor újra együtt élnek, hogy a társadalmi érvényesülés szempontjából könnyebb lenne gyermekes családokkal kapcsolatba lépni, nekik pedig nincs gyerekük, s ha lenne, még dicsekedhetne is neki repülő (ál)múltjával (204). Ő kivizsgáltatta volna a feleségét, hazudik magának is, de az asszony nem hagyta! Valójában már kezdetektől nem közeledett feleségéhez szexuálisan, s amikor Juudit ezt hosszú szorongás, tépelődés, önmarcangolás után szóvá teszi, férje nem vesz tudomást róla, nem létezőnek tekinti a problémát s a nőt küldené orvoshoz az idegeivel.

Öncsalásai és a másik érzéseinek figyelmen kívül hagyása, eszközként kezelése rémisztőek. A műből úgy tűnik, mégis ez a stratégia, a pszichopatáé a legkifizetődőbb: a mű végén Edgar még szabadlábban, egészségesen – Juudit és Roland a létezés periferiáján vegetál.

(Sofi Oksanen: *Mikor eltűntek a galambok*. Fordította: Bába Laura)